

Latvijas ekonomiskās attīstības monitorings 2013

Sabiedrības attīstība

Darba grupas vadītājs – Filips Rajeviskis, politologs

Uzticēšanās valsts varai

Uzsākot savu darbību, 11. Saeima veica veselu virkni soļu, lai paaugstinātu sabiedrības iesaisti politikā un uzticēšanās līmeni valsts varas institūcijām. Platformas manabalss.lv integrēšana likumdošanas procesā un atklātie balsojumi bija labs sākums, kas arī atspoguļojās relatīvi nelielā, bet uzticēšanās reitingu kāpumā.

Taču 2013. gads iezīmējās ar atgriešanos jau iepriekš, daudz kritizētā, taču Latvijas politikai raksturīgajā gultnē.

Gada sākumā izsludinātā un plaši apspriestā ministru izvērtēšana ir palikusi tikai vārdos. Vienlaikus tika turpināta prakse virzīt bezpartejiskus ministrus, bez vēlēšanu pieredzes. Tādejādi nefunkcionē ne politiskās atbildības mehānisms, ne arī tiek iedibināta profesionālas izvērtēšanas prakse.

Lielo uzņēmumu valdes locekļu algu palielināšanas process. Situācija, kad jāsniedz skaidrojums sabiedrībai, Ministru prezidenta pozīcija ir tāda, ka viņš neko neesot zinājis par šo lēmumu.

Satiksmes ministra Anrija Matīsa un Kultūras ministres Daces Melbārdes apstiprināšana – turpinās tradīcija politiskos amatos likt ierēdņus, kuriem nav skaidras partijas piederības un vēlētāju uzticības mandāta.

Zināmu kulmināciju iezīmēja budžeta veidošanas process, kura laikā valdība, samērā viegli un bez aizspriedumiem, lauza vairākus solījums, kas gadu iepriekš tika doti visaugstākajā līmenī, līdz pat likumdošanai. IIN samazināšana, kas, veidojot 2013. gada budžetu, bija jau iestrādāta likumā, tika atzīta par kļūdu un nodokļa pazemināšana tika atlikta. Vienošanās ar sociālajiem partneriem par atbalstu jaunajām ģimenēm, tika atzīta par tādu, kuru valdības pārstāvji jau

rakstot, zinājuši, ka to nepildīs. Veids, kā notika diskusija par demogrāfijas jautājumiem, parādīja, ka demogrāfijas politika var tikt mainīta jebkurā brīdī.

Valdības krišana, Ministru prezidentam uzņemoties politisko atbildību par Zolitūdes veikala "Maxima" sabrukšanu un daudzskaitlīgajiem upuriem. Šāds solis var tikt vērtēts pozitīvi, īpaši situācijā, kad neuzticēšanās ir sasniegusi tādu līmeni, ka sabiedrība pieprasa politisko atbildību, jo nav ticības, ka kāds nesīs reālu atbildību par notikušo. Šāds solis rada zināmu precedentu amatpersonu uzvedības modelī valstisku krīžu situācijās, kas varētu ilgtermiņā ietekmēt sabiedrības vērtējumu arī augstākajām varas institūcijām.

Kādi soļi valdībai un Saeimai būtu jāspēr, lai vairotu sabiedrības uzticēšanos? Plašākā mērogā ir tikai viens veids - konsekvence starp augstāko politisko līderu retoriku un to, ko redz un izjūt ierindas cilvēks savā saskarsmē ar valsti un tās institūcijām.

NB! Skatīt pielikumā datus par sabiedrības uzticēšanos Saeimai un Ministru kabinetam kopš 8. Saeimas vēlēšanām.

Demogrāfija

Šogad demogrāfijas problēmu risināšana savu kulmināciju sasniedza tieši 2014. gada budžeta pieņemšanas laikā. Kopumā budžetā paredzētos demogrāfijas atbalsta pasākumus viennozīmīgi var vērtēt pozitīvi, jo šis ir jau otrais budžets, kur šai prioritātei ir pievērsta nozīmīga uzmanība, gan politisko diskusiju ziņā, gan piešķirto papildu finanšu līdzekļu ziņā.

Būtiski ir palielināts bērnu kopšanas pabalsts, gan summu, gan saņemšanas perioda ziņā, attiecīgi līdz Ls 120 un līdz 1,5 gadiem. Arī minimālā māmiņalgā un tās saņemšanas periods pagarināts attiecīgi līdz Ls 120 un 1,5 gadiem. Šo abu izmaiņu galvenā nozīme ir palielināt drošību sociālā riska grupu ģimenēm, kas, līdz ar bērna piedzimšanu, var nonākt uz nabadzības sliekšņa. Pozitīvi ir vērtējama arī iespēja izvēlēties vecāku pabalsta saņemšanas periodu – 1 vai 1,5 gadi, kas dod iespēju plānot jaunās māmiņas atgriešanos darba tirgū.

Taču ir daži svarīgi aspekti, kas var samazināt kopējo ietekmi uz demogrāfijas situāciju. Viens no tiem - diskusiju forma lēmumu pieņemšanas procesā. Viens no svarīgiem un sabiedrībai indikatīviem momentiem ir vecāku pabalsta procentuālās attiecības samazinājums - no 70% no algas, līdz 60%, skaidrojot to, ka šo samazinājumu kompensē minimālās māmiņalgas palielināšana. Kā otrs un ļoti svarīgs moments ir atzīmējams veids, kā notika diskusijas ap šiem jautājumiem - līdz pat pēdējam balsojumam nebija saprotams, kāds tomēr būs gala lēmums un, vai gadījumā, šis lēmums nav vienkārši politiskā tirgus rezultāts. Tas, ka notiek šāda veida politisks tirgus, par jautājumu, kas sabiedrībā tiek uzskatīts par nācīgas un tautas izdzīvošanas jautājumu, ir ticības graušana

pieņemtajam lēmumam. Brīdī, kad ir jādemonstrē politiskās gribas izpausmes lēmumu pieņemšanā, tiek parādīts, ka tas nebūt nav tik svarīgi un elite to neuzskata kā gana svarīgu un, nekavējoties risināmu problēmu. Sabiedrība jau vairākas reizes ir piedzīvojusi vilšanos, kad pēc ļoti pozitīvu lēmumu pieņemšanas, tie pavisam drīz, dažādu apstākļu dēļ, tiek atcelti. Kontekstā ar uzticēšanos lēmumiem, īpaši zīmīgs ir labklājības ministres paziņojums, parakstot "Vienošanās protokolu par valsts atbalstu dzimstības veicināšanai un ģimenēm ar bērniem", ar jau apzinātu nolūku to nepildīt. Šādas situācijas lielā mērā izraisa bažas, ka visus budžetā iebalsotos pasākumus nevar uzskatīt par ilgtermiņa saistībām, bet gan lietām, kas politiskā tirgus un „nepārvaramu” apstākļu rezultātā atkal viegli var mainīties.

Ieteikumi:

Pašlaik profesionālajās diskusijās par dzimstības politiku kā veiksmīgais piemērs visbiežāk tiek piesaukta Igaunija. Lai Latvija sasniegtu līmeni, ka dzimstība pārsniedz mirstību, ir nepieciešams arī turpmāk konsekventi palielināt atbalstu jaunajām māmiņām, vismaz līdz Igaunijas līmenim.

Pirmsskolas mācību iestāžu pieejamības palielināšana, kas ļautu vecākam, kas ir bijis bērnu kopšanas atvaļinājumā, atgriezties darba tirgū.

Demogrāfijas politikas izstrāde. Jau tagad skaidrs, ka Latvija pārskatāmā nākotnē saskarsies ar cilvēku trūkumu darba tirgū. Pašlaik nav skaidras atbildes, kā šī problēma tiks risināta, jo vienīgais no šāda veida dokumentiem ir reemigrācijas plāns, kas līdz galam nerisina šo problēmu.

Augstākā izglītība

Lai apskatītu šajā gadā notikušo augstākās izglītības jomā un iegūtu ilustratīvu iespaidu par to, kas tiek darīts lai sasniegtu valdības un parlamenta uzstādītos un sabiedrībai deklarētos mērķus, ir nepieciešams citēt NAP2014- 2020.

Latvijā ir starptautiski konkurētspējīgas augstskolas, kurās strādā starptautiski novērtēts un kvalificēts akadēmiskais personāls. Augstākā izglītība kļuvusi par plaši pieprasītu Latvijas eksporta pakalpojumu. Studiju programmas tiek nodrošinātas saskaņā ar Latvijas kā nacionālas valsts valodas politiku – galvenokārt latviešu valodā un kādā no Eiropas Savienības oficiālajām valodām. Latvijas augstskolu absolventi ir konkurētspējīgi gan vietējā darba tirgū, gan ārvalstīs. Tāpat augstskolās būtiski pieaudzis to absolventu skaits, kas savu karjeru turpina zinātnē Latvijā.

2013. gada galvenie jautājumi bija augstskolu akreditācija un grozījumi likumdošanā, kas regulē valodu lietojumu augstākajā izglītībā.

- Augstskolu akreditācija, kas tika pieteikta, kā aktīvs instruments, lai izskaustu tās augstskolu mācību programmas, kuru kvalitāte ir neadekvāta. Informatīvais fons radīja lielas gaidas, ka notiks gan studentu, gan resursu pārdale izglītības sfērā un rezultātā augs Latvijas augstākās izglītības konkurētspēja un absolventu kvalitāte. Tika piesaistīta ārvalstu ekspertīze, lai palielinātu vērtēšanas procesa caurskatāmību un objektivitāti. Rezultātā akreditāciju tomēr veica ar pašu spēkiem 2,5 mēnešu laikā - pārakreditācijas process tika veikts 229 studiju virzieniem 54 augstskolās un tikai trīs programmas nesaņēma akreditāciju. Galvenais secinājums, kas bija sadzirdams medijos no Izglītības un zinātnes ministrijas (IZM) puses, ka tirgus pats sakārtosies un, agri vai vēlu, nekvalitatīvie pakalpojumu sniedzēji izzudīs.
- 2013. gada pavasarī IZM izstrādāja virkni iniciatīvu ar izmaiņām likumos un citos normatīvajos dokumentos, lai varētu paplašināt Eiropas Savienības valodu lietošanu augstākajā izglītībā. Šie grozījumi nonāca līdz valsts sekretāru padomei, radīja plašu rezonansi politikajā vidē un tā arī netika pieņemti. Līdz ar to jebkādi uzstādījumi par Latvijas augstāko izglītību kā eksporta preci, kā arī ārvalstu akadēmiskā personāla piesaistes jautājums vismaz pašlaik tiek izslēgts.

Vienīgais no uzstādījumiem, kas vismaz nelielā mērā tika sasniegts, ir Latvijas augstskolu esamība starptautiskos reitingos. Latvijas Universitāte, kas Latvijā tiek pozicionēta kā augstākās izglītības flagmanis, ir nokļuvusi *QS Top Universities* 701. vietā. Tas gan nav uzskatāms par IZM sasniegumu vai nopelnu.

Ieteikumi:

Iespējami ātri paplašināt Eiropas Savienības valodu lietošanu augstākajā izglītībā, kas dotu iespēju augstskolām konkurēt starptautiskajā tirgū - gan par studentiem, gan par mācību spēkiem.

Jāsamazina savstarpēji destruktīvo konkurenci starp Latvijas augstskolām, bet jāpalielina resursu koncentrācija, lai programmas, kas saņem valsts līdzekļus, tiešām savā nozarē būtu labākās un pēc to absolventiem būtu vislielākais pieprasījums tirgū.

Pielikums – Uzticība valsts varai.

Uzticēšanās līmenis Saeimai un Ministru Kabinētam kopš 8.Saeimas vēlēšanām

grafikā redzams to respondentu īpatsvars procentos, kuri ir paiduši UZTICĒŠANOS

(visi respondenti)

